

организации // Митна справа. № 4. 2003. 3. Мюллерсон Р.А. К вопросу о праве Европейских сообществ // Вестник МГУ. Серия 11. Право. 1982. № 5. 4. Энтин М.Л. Суд Европейских сообществ: правовые формы обеспечения западноевропейских интеграций. М., 1987. 5. Додин Е.В. Основы таможенного права Европейского сообщества // Митна справа. № 2. 2002. 6. Сандоровский К.К. Международное таможенное право. К., 2000. 7. Таможенный Кодекс Российской Федерации с постатейными материалами / Под общ. ред. А.Н. Козырина. М., 2001. 8. Федотова П., Кальчева М.М., Копцева Л.А. Таможенное законодательство Болгарии // Митна справа. № 1. 2003.

Надійшла до редколегії 12.04.05

Ю.В. Шинкарьов

ЩОДО КЛАСИФІКАЦІЇ ПОКАРАНЬ У КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОМУ КОДЕКСІ УКРАЇНИ

Дослідженню кримінального покарання присвячено багато наукових праць. Проблемним питанням покарання приділяли увагу такі вчені, як М.Шаргородський, С.Полубинська, І.Карпець, Л.Багрій-Шахматов, В.Зубкова, В.Трубников, А.Степанюк та багато інших.

Відомо, що зміст багатьох кримінально-правових понять незважаючи на тривалу історію їх дослідження, й досі не отримав однозначного трактування ані в теорії права, ані у практиці їх застосування. Одним з небагатьох винятків є поняття «система покарань». Але все ж таки, незважаючи на увагу, яка приділялася вченими цьому питанню, деякі проблеми щодо системи покарань досі залишилися не вирішеними у повному обсязі. Одним з таких питань є класифікація покарань. І якщо у кримінальному праві це питання детально визначено і врегульовано, то в кримінально-виконавчому праві, у зв'язку з прийняттям Кримінально-виконавчого кодексу, на наш погляд, з'явилися деякі питання щодо класифікації у ньому кримінальних покарань. Тож саме цей аспект і стане предметом дослідження цієї статті.

Чому ж саме питання класифікації покарань стало предметом дослідження цієї статті? Це, перш за все, пояснюється актуальністю цього питання, яка проявляється у тому, що, по-перше, чітка класифікація покарань є допоміжним засобом для законодавця при побудові системи покарань у законі, по-друге, класифікація покарань слугує для законодавця допоміжним засобом і при формуванні ряду найважливіших інститутів та понять, по-третє, класифікація покарань дає судовим органам широкі можливості для строго диференційованого, індивідуального підходу до призначення кримінальних покарань різним категоріям злочинців з урахуванням їх особи, характеру та ступеня суспільної небезпеки вчинених ними злочинів, обставин, при яких вони мали місце [1, с.192–193].

Система покарань – це сукупність передбачених законом видів державного примусу, які знаходяться у відносинах взаємозв'язку, взаємозалежності і взаємозамінності, здатні забезпечити досягнення цілей покарання, та що призначаються судом за конкретні злочини, виходячи з принципів кри-

мінального права [2, с.152]. Таким чином, система покарань в Україні- це вичерпний перелік покарань, розташованих в чіткому порядку за ступенем їх суворості від більш до менш суворого. Суворість покарання, у даному випадку, виступає саме тим показником, який дозволяє розташувати покарання у чіткому порядку в Кримінальному кодексі України.

У сучасному кримінально-виконавчому праві існуюча система покарань знайшла своє відображення в Особливій частині Кримінально-виконавчого кодексу у розділах другому та третьому. Але при наявності системи існує ще й класифікація норм у обраній системі.

Класифікація, тобто об'єднання правових норм за спільними ознаками, як вже зазначалося, відбувається у другому та третьому розділах Кримінально-виконавчого кодексу. Слід зазначити, що у даному випадку йдеться не тільки про класифікацію покарань, а й про порядок виконання покарань, зазначених у згаданому Кодексі, уповноваженими на це органами і установами стосовно засуджених осіб. Відповідно, розділ 2-й Кримінально-виконавчого кодексу України має назву «Виконання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі», розділ 3-й має назву «Виконання покарань у виді позбавлення волі». У даному випадку «виконання покарань» є фразою, яка відображає зміст зазначених розділів, а розподіляються до груп саме види покарань, які мають відбуватися засудженими особами. Якщо придивитися до назв, то можна побачити, що основним критерієм розподілу покарань до груп є відсутність зв'язку покарання з позбавленням волі або наявність саме позбавлення волі, (а не зв'язку з позбавленням волі). Беручи до уваги зміст цих розділів, можна дійти висновку, що до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі відноситься значна кількість покарань (а саме: штраф, позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, громадські роботи, виправні роботи, службові обмеження для військовослужбовців, конфіскація майна, арешт, обмеження волі; тримання у дисциплінарному батальйоні військовослужбовців), а розділ 3-й складається тільки саме з позбавлення волі.

Будь-яка класифікація, а особливо видів покарання, повинна мати чітку мету. Класифікація покарань повинна слугувати правозастосовнику та мати практичну значущість, у тому числі й для вдосконалення законодавства. Це необхідно для чіткої побудови самої системи покарань, для формування інститутів права [1, с.195].

Мета класифікації та розподілу правових норм у будь-якій правовій системі досягається при розміщенні їх у чітких класифікаційних групах, для більшого акцентування їх схожих ознак, що відповідно повинно полегшити провозастосовчу діяльність. У даному випадку норми, що становлять систему покарання, поєднуються за таким критерієм, як наявність або відсутність у покаранні ознак позбавлення волі. Але виникає питання, якщо покарання, що не пов'язані з позбавленням волі, є дійсно класифікаційною групою та об'єднані за назвою, яка відповідає їх змісту, чи не було б логічним створити другу групу, яка б дзеркально зворотньо відображувала пер-

шу групу. Тобто, якщо перша група покарань не пов'язана з позбавленням волі, то друга група повинна бути пов'язана. Але у системі покарань Кримінально-виконавчого кодексу це не відобразилось. У другій групі немає різноманітності покарань, що об'єднувалися б за спільною ознакою – вона складається тільки з одного покарання (воно саме і дало назву розділу третьому) – цим покаранням стало позбавлення волі.

Така модель вважається нелогічною, викликає сумніви, оскільки у цьому випадку втрачається мета класифікації.

Щоб змінити становище, що склалося, було б доцільно або створити другу групу у виді покарань, пов'язаних з позбавленням волі (у цьому випадку доведеться створити нове покарання, або приєднати до цих покарань арешт, тому що він більш за всі інші покарання схожий за змістом з позбавленням волі), або змінити підставу класифікації.

На даному етапі введення нового покарання не є доцільним. Такого роду крайнощі є неприпустимими: введення або виключення видів покарання на основі односторонніх оцінок, без обґрунтованого наукового аналізу, прогнозу або використання покарання без урахування соціальних умов, які змінилися [1, с.54]. Звідси казати про введення нового елементу до системи кримінальних покарань є передчасним- законодавство України містить у собі, згідно зі статтею 51 Кримінального кодексу, дванадцять видів кримінальних покарань і вживання одного або декількох з цих покарань здатно у більшості випадків забезпечити досягнення цілей покарання.

Другим напрямком, як вже вказувалося, в удосконаленні існуючої класифікації покарань могло б бути добавлення іншого, вже існуючого покарання до розділу, який містить покарання, що пов'язані з позбавленням волі. Покаранням, що могло б бути до нього введене, скоріш за все став би арешт.

Висновок щодо можливості поміщення арешту до розділу, де містяться покарання, пов'язані з позбавленням волі, можна зробити виходячи з того, що значна кількість вчених відносить арешт до позбавлення волі як його вид [9, с.110; 10, с.615].

Але те, що законодавець не відносить арешт та позбавлення волі до однієї класифікаційної групи, все ж таки є вірним. Це випливає з того, що арешт та позбавлення волі не є тотожними покараннями. Його відмінність від позбавлення волі полягає не тільки у різниці строків покарання, а й у різниці методів досягнення цілей покарання і соціальній призначеності. Арешт виступає у системі покарань як самостійне та у більшості випадків альтернативне іншим покарання [6, с.6; 7, с.29]. Але, не зважаючи на те, що арешт та позбавлення волі є різними покараннями, в них є одна схожа та важлива для класифікації риса – ці покарання виконуються у спеціальних установах, де засуджені утримуються в ізоляції від суспільства. Ізоляція виступає характерною ознакою такого утримання і є змістовим каркасом цих покарань. Причому, ізоляція від суспільства характерна виключно трьома кримінальними покараннями: арешту, триманню в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців та позбавленню волі. Наявність такого

найважливішого критерію, як ізоляція засудженого від суспільства і зумовлює неможливість залишення арешту серед покарань, не пов'язаних з позбавленням волі.

З'ясувавши причини, що зумовлюють необхідність змін у класифікації покарань в Кримінально-виконавчому кодексі, можна дійти висновку, що відбулася помилка при здійсненні класифікації.

Загалом найчастіші помилки, які трапляються при здійсненні класифікації, пов'язані з: а) використанням двох і більше підстав; б) наявністю розриву у поділі (порушення правила його безперервності); в) відсутність взаємовиключення між його членами; г) нерівність між обсягом поділюваного поняття і сумарним обсягом членів поділу; д) використання неточної ознаки як основи поділу [8, с.218].

У даному випадку, як вважається, відбувся неточний вибір ознаки для поділу, а саме зв'язку з позбавленням волі.

Єдиним розумним рішенням цієї проблеми є запропонування нової підстави для класифікації покарань, що може бути відображена у Кримінально-виконавчому кодексі.

Основним критерієм класифікації покарань повинне виступати найбільш вагоме для засудженого обмеження його свободи, якого зазнає особа при відбуванні покарання, а саме ізоляція від суспільства. Тяжкість цього правообмеження лежить передусім у тому, що при поміщенні особи до виправної установи закритого типу розриваються соціальні зв'язки засудженого з родичами, близькими, колективом, що спричиняє засудженому душевні страждання та переживання, які можуть допомогти їй стати на шлях виправлення. Метою ізоляції від суспільства можна вважати не тільки кару засудженої особи, а й запобігання вчиненню злочинцем нового злочину, бо він поміщується у спеціальні виправні установи закритого типу з відповідним режимом.

Якщо проаналізувати сучасну систему покарань, то можна побачити, що вони, як вірно вказують автори курсу кримінального права Росії, перш за все підрозділяються на дві підсистеми: покарання, пов'язані з ізоляцією від суспільства та не пов'язані [7, с.29].

Ізолювання, згідно з тлумачним словником української мови, є поміщення особи окремо, позбавлення контакту з іншими [9, с.130].

Взагалі ізоляцію можна розглядати в двох аспектах- першим аспектом є ізоляція засудженого від суспільства і цей фактор є головним, другим чинником є ізоляція засуджених один від одного під час відбування покарання. Ізоляція від суспільства дозволяє досягати таких цілей покарання, як кара та превенції. Сутність ізоляції при виконанні покарання полягає не тільки у запобіганні вчиненню злочину засудженою особою щодо осіб, що залишилися на волі, а й запобігти пенітенціарній злочинності, тобто забезпечення попередження скоєння злочину у місцях відбування покарання. Це створюється шляхом ізоляції засуджених один від одного при відбуванні покарання в кримінально-виконавчих установах.

Але підставою класифікації не повинна бути ізоляція засуджених в межах режимних обмежень в установах виконання покарання. Класифікуючою ознакою в даному випадку повинна виступати ізоляція від суспільства. Тобто ізоляція у даному аспекті має дві позитивні особливості. По-перше, при ізоляції винної особи, якщо вона відривається від негативного злочинного середовища, це дозволить вирвати засудженого з пазурів злочинності, забрати від «колективу» і спрямувати на вірну соціальну направленість у житті на волі. По-друге, якщо особа ізольована від суспільства, вона за термін ув'язнення може зрозуміти, що вчинивши злочин після відбуття покарання, вона може втратити зв'язок з дорогими їй людьми на більш тривалій строк, якщо їй буде призначено більш суворе покарання у виді позбавлення волі.

Таким чином, можна провести класифікацію покарань за ознакою ізоляції від суспільства.

До покарань, що не пов'язані з ізоляцією від суспільства, можна віднести такі покарання, як: штраф (ст.53 КК), позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину, або кваліфікаційного класу (ст.54 КК), позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю (ст.55 КК), громадські роботи (ст.56 КК), виправні роботи (ст.57 КК), службові обмеження для військовослужбовців (ст.58 КК), конфіскація майна (ст. 59 КК), обмеження волі (ст. 61 КК) – таку саме класифікацію покарань за критерієм ізоляції від суспільства дає у власному підручнику професор Джужа О.М., але дещо однобоку класифікацію – там згадуються тільки покарання, що не пов'язані з ізоляцією від суспільства, покарання, що пов'язані з ізоляцією від суспільства, не виділяються у єдиний розділ з відповідною назвою [10, с.292–322].

До покарань, що пов'язані з ізоляцією від суспільства, таким чином, можна віднести: арешт (ст. 60 КК), тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців (ст.62 КК), позбавлення волі на певний строк (ст.63 КК), довічне позбавлення волі (ст.64 КК).

Деякі російські вчені так само розподіляють покарання за пропонованою класифікацією. Наприклад, В.С. Мілюков до покарань, що пов'язані з ізоляцією від суспільства, відносить такі покарання як: смертна кара, довічне позбавлення волі, позбавлення волі на певний строк, тримання у дисциплінарній військовій частині та арешт. До покарань, що не пов'язані з ізоляцією від суспільства, він відносить: обмеження волі, виправні роботи, обов'язкові роботи, позбавлення права займати певні посади або займатися певною діяльністю, штраф, позбавлення спеціального, військового або почесного звання, класного чину та державних нагород [2, с.155–185; 11, с.10–43].

Не викликає сумніву необхідність такого розподілення норм за цими двома групами і в Україні, оскільки ізоляція властива вже декільком покаранням – арешту, триманню у дисциплінарному батальйоні і позбавленню волі. При арешті ізоляція спеціально позначена у диспозиції статті, при триманні у дисциплінарному батальйоні ізоляція виступає обов'язковою

ознакою, при позбавленні волі ізоляція також виступає як обов'язкова властивість цього виду покарання.

Розподілення покарань за ознакою ізоляції від суспільства вбачається більш вірним, ніж існуюча тепер класифікація за ознакою зв'язку з позбавленням волі, оскільки запропонована класифікаційна ознака дозволяє більш точно та виважено розподілити покарання до груп. Переконані, що при такій класифікації не може виникнути ніяких питань щодо віднесення покарання до тієї чи іншої групи.

Список літератури: 1. Зубкова В.И. Уголовное наказание и его социальная роль: теория и практика. М., 2002. 2. Милоков С.В. Российское уголовное законодательство: опыт практического анализа. СПб.% СПБИ ВЭСЭН. 2000. 3. Гальперин И.М. Наказание: социальные функции, практика применения. М., 1983. 4. Становский М.Н. Назначение наказания: Научное издание. С.-Пб., 1999. 5. Сташис В. Основні новели нового Кримінального кодексу України// Вісник Академії правових наук України: Зб. наук. праць. №2-3 (33-34) 2003р. Х., 2003. 6. Михлин А., Шмаров И. Система уголовных наказаний: реформа или иллюзия?//Законность. 1993. №6. 7. Курс уголовного права. Общая часть. Том 2.: Учение о наказании. Учебник для вузов. М., 2002. 8. Стричинець О.В. Теорія класифікації у сфері права// Проблеми законності. Вип. 47. Республ. міжвід. наук. зб.: Научное издание. Х., 2001. 9. Новий тлумачний словник української мови. У трьох томах. Том.1. Укладачі Яременко В.В., Сліпушко О.М. К., 2003. 10. Кримінально-виконавче право України: (Загальна та Особлива частини): Навч. посіб. /О.М. Джужа, С.Я. Фаренюк, В.О. Корчинський та ін.; За заг. ред. О.М. Джужи. 2-е вид., перероб. та допов. К., 2002. 11. Милоков С.Ф. Российская система наказаний: Серия «Современные стандарты в уголовном праве и уголовном процессе»/ Науч. редактор проф. Б.В. Волженкин. СПб., 1998.

Надійшла до редколегії 25.05.05

О.В. Агеєв

ПРО ФУНКЦІ ПРОКУРАТУРИ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ ПРОЦЕСІ

Існування й розвиток суспільства й держави, спрямованість його діяльності на забезпечення прав і свобод людини в першу чергу обумовлено наявністю й належним функціонуванням численних державних структур, кожна з яких виконує властиві їй функції, пов'язані з реалізацією того або іншого напрямку державної діяльності й в остаточному підсумку забезпечує життєдіяльність державного механізму в цілому. Являючи собою органічну й найважливішу складову останнього, органи прокуратури виконують властиві їм функції в чіткій відповідності з роллю й місцем у державному механізмі. При цьому відзначимо, що на механізм держави впливають стан економічного базису, співвідношення політичних сил, функції держави тощо [1, с.63–64]. Тому питання про функції державних органів, у т.ч. і функції прокуратури необхідно розглядати з урахуванням сутності самого поняття функції, співвідношення понять функцій окремих органів держави з поняттями «політика держави» і «функції держави».

Поняття функції (від латинського *functio* – виконання, здійснення, обов'язок, коло діяльності) являють собою зовнішній прояв властивостей яко-